

Türk Mitolojisi ve Türklerde Totemizm

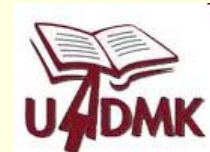

DR. SÜHEYLA SARITAŞ

Totemizm

Totemizm *totem*, *mana* ve *tabu* fikirlerine dayanır. Bir klanın bütün fertlerinin kutsal saydıkları yaratıklar ve şeyler olan totem yenebilen, zararsız veya tehlikeli ve korkunç bir hayvan olabileceği gibi bazen de bir bitki veya yağmur, su gibi bir tabiat gücüdür.

Totemizm (Totemcilik) Nedir ?

Kimi tarihçiler, sosyologlar ve araştırmacılar totemizmi dinlerin ilki veya ilkel din olarak ederler. Bir din olarak kabul edilen totemcilik *klan* kabile etrafında ailelerin yer aldığı ve bu ailelerin soylarını kutsal olarak kabul ettikleri varlıklara veya Őeylere dayandırma inancıdır.

Totemin Özellikleri

1. *Totem*, klan adı verilen cemiyette bütün fertlerin taşıdığı müşterek bir addır ve onları birleştirir.
2. Bir klan, toteminin adıyla tanınır. Klan üyeleri de totem'i ata tanırırlar; başka ifadeyle, klan üyeleri kendilerinin totem soyundan geldiklerine inanırlar.
3. Totem klanın atası olduğu kadar, koruyucusudur .
4. Klan halkına zor anlarda yol gösterir ve onları korur. Bu sebeple aynı totem mensupları totemlerini öldürmemek, etini yememek veya ondan herhangi bir şekilde faydalanmamak yönlerinden bir kutsal yasak altındadırlar.

Totemin Özellikleri

Aynı totemden geldiklerine inanan klan üyeleri de totem gibi kutsal olarak kabul edilirler.

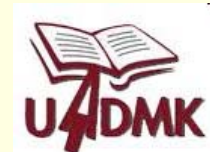
Ana tarafından intikal eden kutsallıkla beraber aynı toteme mensup olanların birbirleriyle evlenmeleri yasaktır.

Dolayısıyla, totemizmde *tabu* yani yasak fikri de vardır. Totem yenmez, çünkü kutsaldır.

Türklerde Totemizm

Roux, P. J. Strahlenberg, N. Hchukin, Chodzidle, Zelenin, Zolatarev, Potapov, Keppers, Haeckel, Gunda gibi yabancı araştırmacılar olma üzere, Z. Gökalp, F. Köprülü, O. Turan, M. Eröz gibi Türk kültür, din ve tarihi üzerine araştırmalar yapmış olan bilim adamları gelenekse Türk dininin menşei formunu totemizme bağlamışlardır (Günaygüngör, 1997:92).

Türklerde Totemizm

Ziya Gökalp, eski Türklerin toteme *ongun* dediklerini belirtirken, A. İnan “töz”ün Türkçe olduğunu savur. İnan, *ongun* sözcüğünün Moğolca olduğunu bu nedenle Türklerin *töz* dediklerini ifade eder.

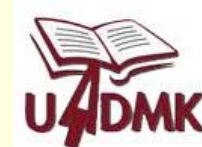

Türklerde Totemizm

Türkler içtimai teşkilatının 24'e ayrılması, Oğuz ili'nin her dört boyunun bir "ongun" ve "töz"ü (totem) vardı. "Ongun" olarak zikredilen avcı kuşlar başlıca şahin, kartal, tavşancıl, sungur, uç ve çakırdır.

Ongun ölmüş ata ruhlarının tecessüm ettiği inanan hayvanlardır.

Tösler ölmüş yakınları simgeleyen keçeden, ağaç kabuğundan veya hayvan derilerinden yapılmış sembollerdir.

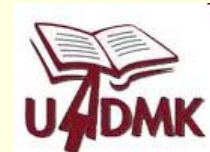
Türklerde Totemizm

B. Ögel, Şamanizm'in bir kalıntısı olarak İslâmiyet'in kabulünden sonra Türklerde; dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan şekline girebilme (donuna girme) inancını da totemizm izleri olarak değerlendiriyor. Ona göre kuş totemi veya sembolleri daha ziyade ileri toplumlarda görülür. 24 Oğuz boyunun damgalarındaki sembol kuşlar, bunun en güzel örneğidir. İlk Türk Müslüman dervişleri de zaman zaman bir kuş donuna girerlerdi (Ögel, 1989:29).

Türklerde Totemizm

Ahmet Yesevi turna donuna, Hacı Bektaş Veli güvercin donuna, Abdal Musa ise geyik donuna bürünürlerdi. Salurların paralarında Salur damgası, Osmanlı Devleti'nde II. Murat zamanına kadar kayı damgası, Akkoyunlu sadece paralarında Bayındır damgası vardı. Akkoyunluların sadece paralarında değil yaptıkları eserlerde, resmi vesikalarda ve bayraklarda da vardı.

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

Türk totemciliđi görüşlerin özellikle kurdun totemciliđi merkezinde birleřtiđi görölmektedir.

Kurt bütün Türk topluluklarının ortak kabölü olmuştur.

Türklerde kurt “ecdat hayvan” bağlamında deđerlendirilmiřtir (Roux, 1994:153).

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

A. İnan “Türk Rivayetlerinde Bozkurt” adlı makalesinde kurdun “Türk milli kültü” olduğunu belirterek, kutsi bir mahiyet arz eden kurt efsanesi unsurlarının bugünkü Türk kavimleri rivâyetlerine nasıl yansıdığını aktarmıştır (İnan, 1968:69).

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

Ögel, kurdun totem devri yaşayan Türklerin ongunu (tözü) olabileceği fikrindedir. *“Büyük devler kurmuş olan Türklerde kurt, artık bir sembol haline gelmişti. Onlarda din ve totemizm izleri, çoktan kaybolmuştu. Kurt Göktürklerde, tuğlar ile bayrakların tepesinde yer almak yolu ile bir devletler sembolü olmuştu”* (Ögel, 1989: 40).

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

Kurt, Türklerde “ongun” ya da “töz” olmadığı için hiçbir surette tapınılan varlık da olmamıştır.

Ongun ya da *tözün* boylarla ilgili olduğu aşikardır (İnan, 1968:47).

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

“Türeme, soyu yok olmaktan kurtarma ve kılavuzluk etme” bağlamında Türk kök efsaneleri ve destanlarında yoruma daha ihtiyaç duymayacak açıklıkta yer alan bu motifin, bütün tezahürlerinde müştereklik arz eden tek yönü Tanrısallığının en açık delilidir. Bozkurt, gök yeveli kurt, gökkkurt gibi adlandırmalarda “boz” veya “gök” nitelemeleri gök bağlamında renk teşbihi olduğu gibi, aynı zamanda Tanrısallık nitelemesidir (Aslan, 2004:37-44).

Kurdun Totemizm Fonksiyonu

“Tanrının suretine girdiği varlık oluğu bağlamında, kutsalın yaygınlık kazanması durumu olduğunu ve kutsal olan kurt; Tanrı’nın suretinde tecelli ettiği “Bozkurt” tur (Aslan, 2010:77).

DR. SÜHEYLA SARITAŞ

Türklerde Totemizm

Türkler kurttan başka, atı kutlu saymış, bir “at kültü” meydana getirmişlerdir.

At ayinlerinde kurban edilmiş, merasim ve şöenlerde yenilmiştir.

DR. SÜHEYLA SARITAŞ

Türklerde Totemizm

“Barak” veya “it” adı verilen köpek de kutlu sayılmıştır. Proto-Bulgarlar, Kıpçaklar (Kumanlar) köpeği kutlu saymışlardır.

Kırgızların “Kumayık Köpeği” bütün hayvanların törüsü, yani hamisi sayılmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak, Türklerde bazı hayvanlar kutsal ya da uğursuz sayıldıkları için totemik iz taşıyan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

DR. SÜHEYLA SARITAŞ

